

Радаслаў Калета (Варшава, Польшча): Беларуская мова, літаратура і культура ў найноўшых падручніках для дзяцей беларусаў Падляшша (Польшча), выдадзеных Аб'яднаннем «АБ-БА»

Пра аўтара: Радаслаў Калета – польскі беларусіст, паланіст, мовазнаўца, выкладчык, рэдактар, доктар філалагічных навук, прафесар *pharynx and larynx hypoplasia* Варшаўскага ўніверсітэта, загадчык кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта (з 2019 г.), суарганізатар курсаў польскай мовы для беларусаў. На польскай мове выйшлі некалькі яго беларусазнаўчых кніг. Ён з'яўляецца заснавальнікам і рэдактарам часопіса «Беларуская мова як замежная» (<http://kb.uw.edu.pl/bmz/>). З 2014 г. сябра Таварыства беларускай мовы і Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. У 2019 г. узнагароджаны памятным знакам “У гонар 90-годдзя Інстытута мовазнаўства Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

About the author: Radasław Kalieta is a Polish Belarusian scholar, linguist, teacher, editor, holding a Doctor of Philology Degree, professor at the University of Warsaw, head of the Department of Belarusian Studies at the the same University of Warsaw since 2019 and co-organizer of Polish language courses for Belarusians. He is the founder and editor of the magazine "Belarusian as a Foreign Language" (<http://kb.uw.edu.pl/bmz/>). In 2019 he was awarded the commemorative recognition entitled “In honour of the 90th anniversary of the Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Belarus”. His Belarusian studies books were published in Polish under the titles of:

- Belarusian-Polish Intertwining Homonymy, Warsaw, 2014,
- Polish-Belarusian Pronunciation of Letters in the Pharynx, Warsaw 2015,
- Mistakes in Belarusian Pharynx Pronunciation, Варшава 2018),
- Popular Belarusian Grammar for Foreigners, Варшава 2021.

Анаталія. Артыкул «Беларуская мова, літаратура і культура ў найноўшых падручніках для дзяцей беларусаў Падляшша (Польшча), выдадзеных Аб'яднаннем „АБ-БА” паказвае дзейнасць і адукацыйныя дасягненні грамадскай арганізацыі «АБ-БА». Аўтар аналізуе таксама два апошнія падручнікі Аліны Ваўранюк — «Колазварот» (2021) для чацвёртага класа і «Блізкія словы» (2022) для пятага класа, — у якіх вялікая ўвага засяроджваецца на фарміраванні патрыятызму ў вучняў. Усе падручнікі Аліны Ваўранюк уводзяць у свет беларускай літаратуры, культуры, у рэаліі жыцця беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. Фарміруюць пашану да роднай мовы і культурна-моўнай спадчыны Падляшша — малой айчыны вучняў.

У Польшчы беларускую мову вывучаюць дзве асноўныя групы. Першая — гэтак званую беларускую мову як успадкаваную, значыць мову продкаў, якой вучні не валодаюць актыўна, а другая група — асобы без беларускіх каранёў — гэтак званую беларускую мову як замежную¹. Першая група неаднаразова аналізавалася ў артыкулах польскіх, а таксама беларускіх і польскіх даследчыкаў², у тым ліку Ніны Баршчэўскай, якая на Міжнародны кангрэс беларусістаў у 2010 годзе падрыхтавала даклад *Сітуацыя беларускай мовы ў Польшчы* (другі артыкул па-польску выйшаў з друку ў 2014 г.)³. У сваіх працах аўтарка падрабязна паказвае статыстыку, дае назвы падручнікаў і праграм па беларускай мове для нацыянальнай меншасці, якая жыве на тэрыторыі Польшчы⁴.

Варта нагадаць, што беларуская мова на тэрыторыях некаторых падляскіх гмін мае асобы статус — была ўведзена ў якасці дапаможнай у зносінах паміж чыноўнікамі магістрата і насельніцтвам, як у вусным, так і ў пісьмовым варыянце. Менавіта на Падляшшы беларускую мову вывучаюць перш за ўсё прадстаўнікі беларускай нацыянальнай меншасці — у дзіцячых садках, пачатковых школах, гімназіях, агульнадукацыйных ліцэях у Гайнаўцы, Бельску-Падляскім і Беластоку. Але і ў Варшаве арганізуюцца беларускамоўныя дашкольныя і школьныя групы. Зразумела, беларускую мову вывучаюць толькі дзеці, бацькі якіх выказалі такое жаданне і адначасова маюць беларускія карані і польскае грамадзянства.

Трэба падкрэсліць факт, што польская адукацыйная сістэма даволі сур'ёзна адносіцца да права на адукацыю беларускай меншасці. У 2021 годзе Цэнтральная экзаменацыйная камісія ў Польшчы падрыхтавала і апублікавала ў інтэрнэце даведнік для абітурыентаў, якія ў 2023 годзе будуць здаваць экзамен на атэстат

¹ **Шырэй пра тэрміны гл.** Р. Калета, *Беларусістычная глотадыдактыка як паўнаўартасная галіна навукі*, «Беларуская мова як замежная» = Język Białoruski jako Obcy = Belarusian Language as a Foreign Language 3/2019, с. 7–18, <http://kb.uw.edu.pl/bmz/>.

² Гл. напр. М. Кавалевіч, *Беларускае школьніцтва ў Польшчы і польскае на Берасцейшыне*, «Беларусіка = Albaruthenica» 1994, т. 3, с. 309–312; W. Kajtoch, *Języki mniejszości narodowych w Polsce*, (w:) W. Pisarek (red.), *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, Kraków 1999.

³ Н. Баршчэўская, *Сітуацыя беларускай мовы ў Польшчы*, «Беларусіка = Albaruthenica» 2012, т. 32, с. 342–353; N. Barszczewska, *Zakres użycia języka białoruskiego na przełomie XX–XXI wieku*, *Acta Albaruthenica* 2014, t. 14, s. 87–98.

⁴ Падобныя даныя можна знайсці таксама ў дакуменце *Strategia rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce*, Warszawa, Białystok 2014, file:///C:/Users/Rados%C5%82aw%20Kaleta/Downloads/strategia_rozwoju_oswiaty_mniejszosci_bialoruskiej_w_PL.pdf

сталасці па беларускай мове як мове нацыянальнай меншасці⁵. Дарэчы, адным з суаўтараў з'яўляецца супрацоўніца кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта Ірына Агеева. Варта яшчэ нагадаць, што кафедра беларусістыкі ВУ ўпершыню правяла алімпіяду па беларускай мове на Падляшшы ў навучальным годзе 1994/1995 і праводзіць яе штогод па сённяшні дзень.

Нягледзячы на ўсе спробы падтрымліваць вывучэнне беларускай мовы, усё часцей можна пачуць меркаванні, што ўзровень асіміляцыі моладзі на Падляшшы даволі высокі, і таму вывучае яна беларускую мову ўжо як замежную, а не як мову продкаў. Так каментуе гэтую з'яву Міхась Андрасюк — беларускі журналіст і пісьменнік, які жыве ў Гайнаўцы і Вайноўцы на Падляшшы, а працуе на Радыё Рацыя ў Беластоку: «І тут яшчэ выступае тая праблема, што беларуская мова для пакаленняў, народжаных у 1980-х і пазней, гэта ўжо другая мова, вывучаная пасля першай — польскай. А вывучаная мова — гэта ня тое самае, што мова, засвоеная ад бацькі з маці»⁶.

З другога боку, праграма навучання ў падляскіх школах была падрыхтаваная для вучняў, якія валодаюць беларускай мовай на добрым узроўні, каб маглі, напрыклад, не толькі чытаць вершы Янкі Купалы, але і падрыхтаваць самастойную інтэрпрэтацыю верша беларускага класіка. Такім чынам, ёсць вучні, якія не ўмеюць сфармуляваць пытанні, якія датычылі б штодзённых спраў, але ўмеюць зрабіць інтэрпрэтацыю верша. Гэтая праблема абмяркоўваецца настаўнікамі, якія разумеюць, што тут патрэбны іншы падыход да вучня і новая метадыка працы з ім. Беларуская мова, гісторыя і культура таксама выкладаюцца ў польскіх вышэйшых навучальных установах. У Варшаве беларуская мова выкладаецца з 1956 года на кафедры беларусістыкі факультэта прыкладной лінгвістыкі Варшаўскага ўніверсітэта, а з 2002 года - як неабавязковыя заняткі - выкладаецца і на кафедры міжкультурных даследаванняў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы факультэта прыкладной лінгвістыкі Варшаўскага ўніверсітэта. Таксама студэнты-семінарысты Варшаўскай духоўнай семінарыі вывучаюць беларускую мову, каб рыхтавацца да служэння святарамі сярод беларускага насельніцтва ў Польшчы. Беларускую мову будучыя багасловы вывучаюць на працягу двух першых курсаў па дзве гадзіны штотыдзень. Заняткі заўсёды пачынаюцца малітваю па-беларуску. Беларусазнаўчыя адзінкі працуюць таксама ў Беластоцкім універсітэце і Універсітэце імя Марыі Складоўскай-Кюры ў Любліне, а спецыялісты з Беларусі выкладалі і выкладаюць ва

⁵https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/Informator_EM2023_jezyk_bialoruski.pdf

- ⁶ Гл. Я. Максімюк, *Міхась Андрасюк — беларускі пісьменнік з польскім акцэнтам*, <https://www.svaboda.org/a/25089703.html>.

ўніверсітэтах Кракава, Ольштына і Аполя. Курсы беларускай мовы для палякаў прапанаваў таксама Культурны цэнтр Беларусі пры Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Польшча. Заняткі вялі супрацоўніцы кафедры беларусістыкі ВУ, але цяпер па зразумелых прычынах заняткі не праводзяцца.

Беларускую мову папулярызуе таксама грамадская арганізацыя Аб'яднанне ў карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову «АБ–БА»⁷, якую зарэгістравалі ў 2006 годзе з мэтай дапамагаць як дзецям і моладзі, так і іх бацькам і настаўнікам. Старшынёй з'яўляецца Уршуля Іванюк. Гэта ўсялякага кшталту дапамога — не толькі адукацыйная, выдавецкая, але і болей глыбокая, якая мае на мэце падтрымліваць нацыянальную тоеснасць вучняў, дзейнічаць на карысць беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы і польска-беларускай інтэграцыі. Акрамя гэтага, арганізоўваюцца адпачынкі вучням і заняткі па-за школай⁸. У «Склепе з культурай», які працуе з 2012 года і знаходзіцца ў памяшканні падвала Пачатковай школы № 4 у Беластоку, былі падрыхтаваныя «актавая зала», «беларуская хата», гардэроб і калідоры як выставачныя залы са здымкамі і тэатральным рэквізітам. Усё гэта зладзілі за кошт бацькоў, дзякуючы якім зрабілі вялікі рамонт. Цяпер там адбываюцца прэзентацыі спектакляў, рэпетыцыі тэатральнага гуртка, Студыі беларускага фальклору, сустрэчы Дыскусійнага клуба, час ад часу ўрокі беларускай мовы. «Склеп» адкрыты для гасцей⁹.

Акрамя гэтага, аб'яднанне арганізуе:

- 1) майстар-класы для настаўнікаў;
- 2) этнаграфічныя летнікі «Я нарадзіўся тут» у розных рэгіёнах Беласточчыны, у якіх жывуць карэнныя беларусы (напр. у Белаавежы (2004), Такарах і Сацах (2005), Ягуштове (2006), Семяноўцы (2007), Гарадку (2008), Тэрэмісках (2009), Крыўцы (2010), Бабіках (2011)). Падчас летнікаў вучні пазнаюць гісторыю, прыроду і культурную спадчыну мясцін, якія наведваюць, дзякуючы сустрэчам з народнымі мастакамі і адметнымі мясцовымі людзьмі, экскурсіям па наваколлі і майстар-класам па саломаліценні, вышыўцы, выцінанцы, пляценні паяскоў. Дзеці развучаюць народныя і сучасныя беларускія песні, ладзяць тэатральныя пастаноўкі. Вучні

⁷ «АБ–БА» расшыфроўваецца як аб'яднанне бацькоў. Поўная назва: Аб'яднанне бацькоў у карысць дзяцей і моладзі якія вывучаюць беларускую мову.

⁸ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=48>

⁹ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=102>

прэзентуюць на заканчэнне летніка атрыманыя веды і ўменні сваім сем'ям і мясцовым жыхарам¹⁰;

3) экскурсіі ў Беларусь (першая адбылася ў 2004 г.), падчас якіх вучні і іх бацькі ездзяць у Гародню, Мір, Наваградак, вёскі і мястэчкі кожнай беларускай вобласці. Вучні і настаўнікі наведваюць музеі, помнікі архітэктуры, глядзяць тэатральныя пастаноўкі, сустракаюць шмат цікавых людзей, якія паказваюць ім сучасную Беларусь і яе прыгажосць. У 2007 годзе з'явілася новая традыцыя заказваць у царкве св. Юр'я ў Беластоку да завяршэння навучальнага года малебен на беларускай мове за дзяцей, моладзь, бацькоў і настаўнікаў. Такія малебны таксама пачынаюць навучальны год. Удзельнічаюць у іх выхаванцы садка і школ, дзе вывучаюць беларускую мову, а таксама бацькі вучняў і настаўнікі¹¹;

4) праект «Вялікае Княства Літоўскае — нашая супольная спадчына» — разам з Літоўскім домам культуры ў Пунску і Адукацыйным фондам Яцака Кураня. Праект быў рэалізаваны на працягу 2009 і 2010 гадоў і адрасаваны беларускай і літоўскай моладзі, якая жыве ў Беластоку і Пунску. Падчас супольных сустрэч моладзь знаёмілася з багатай спадчынай ВКЛ, удзельнічала ў майстар-класах па гісторыі, вывучала беларускія і літоўскія песні і танцы, вучылася народным рамёствам. У 2010 г. у рамках гэтага праекта беластоцкая моладзь мела нагоду і вялікі гонар удзельнічаць у майстар-класах з гуртом «Стары Ольса», а 11 ліпеня 2010 года вучні і «Стары Ольса» правялі супольны канцэрт у рамках святкавання 600-годдзя бітвы пад Грунвальдам¹²;

5) тэатральны гурток «Гульня ў тэатр», які з 1997 года вядзе настаўніца беларускай мовы Аліна Ваўранюк, спектаклі ставяцца выключна на беларускай мове¹³;

6) праект «Падляскія хронікі» — гэтая ідэя ўзнікла ў 2008 годзе і мела на мэце сабраць успаміны падляскіх беларусаў. Гісторыямі, пачутымі ад сведкаў падзей, што адбыліся на беластоцкай зямлі, вучні дзеляцца ў спектаклі «Ой, даўно, даўно... Беларускія гісторыі з Падляшша», у якім можна пачуць расказы бабуль, дзядуляў, цётак і бацькоў вучняў. Кожны расказвае гісторыю сваёй сям'і на той мове, на якой яе пачуў;

¹⁰ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=41>

¹¹ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=87>

¹² <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=43>

¹³ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=35>

7) Хрысціна Марчук напісала пра спектакль у «Слонімскай газеце»¹⁴. Апошні спектакль прайшоў у Тэатральнай акадэміі ў Беластоку ў сакавіку 2014 года¹⁵;

8) «25 АБ–БА АРКЕСТР» узнік з нагоды юбілею — 25-годдзя Фестывалю Музыкі Маладой Беларусі «Басовішча»¹⁶. «25 АБ–БА Аркестр» — гэта 25 вучняў Пачатковай школы № 4 у Беластоку і музыкі з Гарадка і Міхалова пад кіраўніцтвам Паўла Азяблы. Мастацкім кіраўніком праекта з’яўляецца Лявон Вольскі — легендарны музыка, лідар такіх гуртоў, як «Мроя» і NRM, а апякункай дзіцячай групы — Аліна Ваўранюк, настаўніца беларускай мовы ў Пачатковай школе № 4. Задума праекта — Юрка Асеннік, вакаліст R.F. ВРАНА і 0–85, суарганізатар многіх «Басовішчаў», аўтар шматлікіх графічных праектаў фестывалю. Кіраўнік праекта — Барбара Пякарская, суарганізатарка першых «Басовішчаў». «АБ–БА АРКЕСТР» выконвае песні-хіты апошніх 25 гадоў. З гуртом выступаюць: Лявон Вольскі, Ігар Варашкевіч, Аляксандр Памідораў, Юрка Асеннік і Хрыстафор Сяськевіч¹⁷;

9) Беларускі ансамбль танца «Падляскі вянок», які ўзнік у кастрычніку 2015 г. Стваральніцай, інструктарам, харэографам і мастацкім кіраўніком гурта з’яўляецца Аксана Прус. Калектыў складаецца з трох узроставых груп: малодшай (дзеці 6–9 гадоў), старэйшай (дзеці 10–13 гадоў) і моладзевай (14–17 гадоў). Ансамбль налічвае каля 50 юных удзельнікаў, якія вывучаюць альбо вывучалі беларускую мову ў Пачатковай школе № 4 імя Сібіракоў у Беластоку. Штогод праводзяцца курсы і майстар-класы па класічным і народным танцы, сучасным танцавальным фальклору, стрэтчынгу. На канцэртах адбываецца прэзентацыя традыцыйнай, рэгіянальнай беларускай культуры. Ансамбль атрымаў шмат міжнародных узнагарод у Польшчы, Беларусі, Балгарыі, Іспаніі, Італіі, Бразіліі, Украіне, Партугаліі, ЗША, Фінляндыі. У інтэрнэце ёсць спасылкі на запісы канцэртаў ансамбля¹⁸.

- ¹⁴ Хрысціна Марчук, *Па Падляшшы вандруе ўнікальны спектакль пра мясцовых беларусаў*, <https://www.gs.by/2011/08/17/pa-padlyashshy-vandrue-unikalny-spektakl-pra-myastsovyh-belarusau/>

¹⁵ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=21>

¹⁶ «БАСовішча» — фестываль Музыкі Маладой Беларусі на Беласточчыне, які існуе з 1990 г. Ад пачатку арганізатарам з’яўляецца Беларускае аб’яднанне студэнтаў, потым у супрацы з Фондам Villa Sokrates. За час свайго існавання «Басовішча» стала месцам, дзе сустракаюцца маладыя людзі, для якіх важная добрая музыка і ідэя свабоды.

¹⁷ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=113>

¹⁸ <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=141>

Усе згаданыя вышэй праекты фінансуюцца рознымі ўстановамі і спонсарамі — напрыклад Міністэрствам унутраных спраў Польшчы, Упраўленнем Падляскага ваяводства, сродкамі ад войтаў, дырэктараў школ і фундатараў. Акрамя гэтага, «АБ–БА» — каардынатар ажыццяўлення стратэгіі развіцця асветы беларускай меншасці ў Польшчы (польск. *Strategia rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce*)¹⁹, зацверджанай на ўзроўні Міністарства адукацыі Польшчы. У гэтым дакуменце можна знайсці статыстыку, гістарычныя факты і перспектывы развіцця беларускай асветы ў Польшчы.

Прадстаўнікі Аб'яднання «АБ-БА» працуюць настаўнікамі ў пяці школах:

- 1) Самаўрадавае прадшkolле № 14 з польскай і беларускай мовамі навучання, 15-466 Беласток, вул. Пілсудскага 20/4, e-mail: ps14@um.bialystok.pl;
- 2) Пачатковая школа № 4 імя Сібіракоў (тут знаходзіцца сядзіба Аб'яднання), 15-459 Беласток, вул. Чэнстахоўская 6а, e-mail: sp4@um.bialystok.pl;
- 3) Непублічная праваслаўная пачатковая школа імя Кірылы і Мяфодзія, 15-461 Беласток, вул. Варынскага 30, e-mail: sekretariat@szkolacim.pl;
- 4) Публічная гімназія № 7 імя кс. Станіслава Канарскага, 15-979 Беласток, вул. Столэчна 6, e-mail: pg7@um.bialystok.pl;
- 5) III Агульнаадукацыйны ліцэй імя К. К. Бачынскага, 15-042 Беласток, вул. Палацова 2/1, e-mail: 3lo@3lo.bialystok.pl.

Гэта не беларускамоўныя школы, а польскія школы з дадатковым вывучэннем беларускай мовы, значыць беларуская мова вывучаецца толькі як прадмет, а ўсе іншыя прадметы выкладаюцца на польскай мове. Напрыклад, Аліна Ваўранюк працуе ў школе ў Беластоку. Як яна сама сказала ў інтэрв'ю Радзё Свабода, «настаўнік беларускай мовы як мовы меншасці — гэта чалавек, які працуе перш за ўсё сэрцам, а не галавою»²⁰. Яна, несумненна, з'яўляецца менавіта такой настаўніцай. Аліна Ваўранюк — першая настаўніца, якая пачала вучыць беларускай мове дзяцей у школе з першага класа і вырашыла, што ў першым класе няма патрэбы і сэнсу пачынаць вучыць дзяцей кірылічнай азбучы. Замест гэтага дзеці ў першым класе вучацца спяваць беларускія песні, развучваюць вершы, ладзяць розныя беларускія гульні і г. д. Паводле Аліны Ваўранюк, з аднаго боку, настаўнік павінен вялікую ўвагу ўдзяляць таму, чаму хочучь навучыцца самі дзеці, а з другога боку,

¹⁹ Гл.

file:///C:/Users/Rados%C5%82aw%20Kaleta/Downloads/strategia_rozwoju_oswiaty_mniejszosci_bialoruskiej_w_PL.pdf

²⁰ <https://www.svaboda.org/a/32015656.html>

вучыць дзяцей сучаснай беларускай мове, якой можна называць сучасныя з’явы, а не займацца толькі «земляробствам»²¹. У кожным класе на заняткі па беларускай мове адведзена 3 гадзіны ў тыдзень. У пятым і шостым класах можна яшчэ ўвесці прадмет пад назвай «гісторыя і культура нацыянальнай меншасці». Гэта 25 заняткаў у год. Няма строгай праграмы рэгламентацыі таго, чаму настаўнікі павінны навучаць дзяцей на гэтых уроках, таму праграма навучання залежыць амаль выключна ад настаўніка²². Тры гадзіны беларускай мовы ў тыдзень — гэта няшмат, таму Аліна Ваўранюк адразу пачала весці заняткі ў тэатральным гуртку, бо яна лічыць, што самыя эфектыўныя метады працы з малодшымі дзецьмі — гэта якраз гульні і вучнёўскія тэатральныя пастапоўкі²³. Апрача гэтага, яна даволі часта, як толькі надараецца нагода, водзіць вучняў на выставы сучасных беларускіх мастакоў у галерэі Arsenal у Беластоку, у гістарычны, або акруговы музей у Беластоку, або ў цэнтр імя Людвіка Заменгофа і там праводзіць урокі²⁴.

Дзякуючы Аб’яднанню «АБ–БА» вучні і настаўнікі могуць карыстацца рознымі цікавымі выданнямі, вокладкі якіх змешчаны ў сееіве²⁵. Аліна Ваўранюк з’яўляецца аўтаркай падручнікаў па беларускай мове для вучняў пачатковай школы, але мусіць змагацца за кожнае новае выданне: «Выданне такіх падручнікаў фінансавана падтрымлівае Міністэрства адукацыі і навукі. Але гэта складаны і доўгі шлях. Спачатку трэба такі падручнік напісаць ды знайсці выдавецтва, якое зробіць тэхнічны макет тэксту і ілюстрацый ды дашле праект падручніка ў міністэрства. Там да яго прыглядаюцца два рэцэнзэнты і пішуць свае заўвагі. Калі яны выданне ўхваляць, выдавецтва пачынае перамовы з міністэрствам наконт дафінансавання»²⁶.

Аднак у аўтаркі доўгі час былі сур’ёзныя праблемы знайсці выдавецтва, якое захацела б выдаваць беларускія падручнікі. Тады было прынята рашэнне, што такім выдаўцом будзе грамадская арганізацыя — Аб’яднанне ў карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову «АБ–БА». Яно выдала да 2022 г. дапаможнікі для

²¹ <https://www.svaboda.org/a/32015656.html>

²² <https://www.svaboda.org/a/32015656.html>

²³ <https://www.svaboda.org/a/32015656.html>

²⁴ <https://www.svaboda.org/a/32015656.html>

²⁵ Гл. <http://www.ab-ba.com.pl/page.php?id=68>

²⁶ <https://www.svaboda.org/a/32015656.html>

5-ці класаў²⁷: «Сцэнар заняткаў па беларускай мове» для першага класа (які — паводле аўтаркі — не патрабуе падручніка), падручнік «Лемантар» і сшытак практыкаванняў для другога класа, падручнік «Кругагод»²⁸ для трэцяга класа, падручнік «Колазварот» для чацвёртага, падручнік «Блізкія словы» для пятага класа. Аўтарка мае намер атрымаць афіцыйную падтрымку польскага Міністэрства адукацыі і падрыхтаваць наступныя часткі гэтага падручніка для наступных класаў — у 2023 г. для 6-га, у 2024 г. для 7-га і ў 2025 г. для 8-га класа.

У гэтым артыкуле маецца на мэце каратка прааналізаваць два апошнія падручнікі Аліны Ваўранюк — «Колазварот» (2021) для чацвёртага класа і «Блізкія словы» (2022) для пятага класа.

Усе падручнікі маюць цікавае каляровае афармленне з малюнкамі, фотаздымкамі, якія адпавядаюць узросту вучняў. Ужо сам змест зроблены такім чынам, каб заахвоціць вучняў азнаёміцца з кніжкамі. Структура падручнікаў прадуманая і арыгінальная, бачна, што аўтарка рыхтавала матэрыялы не толькі галавою, але і сэрцам. Граматычныя дэфініцыі напісаныя простаю мовай, зразумелай для дзяцей.

Як карыстацца зместам?

ЗМЕСТ	
Тэмы	5
«Я маюць, ты бачыш»	6
«Калі мы ўсё адно»	7
«Людзі і іхныя справы»	8
«Людзі і іхныя справы»	9
«Людзі і іхныя справы»	10
«Людзі і іхныя справы»	11
«Людзі і іхныя справы»	12
«Людзі і іхныя справы»	13
«Людзі і іхныя справы»	14
«Людзі і іхныя справы»	15
«Людзі і іхныя справы»	16
«Людзі і іхныя справы»	17
«Людзі і іхныя справы»	18
«Людзі і іхныя справы»	19
«Людзі і іхныя справы»	20
«Людзі і іхныя справы»	21
«Людзі і іхныя справы»	22
«Людзі і іхныя справы»	23
«Людзі і іхныя справы»	24
«Людзі і іхныя справы»	25
«Людзі і іхныя справы»	26
«Людзі і іхныя справы»	27
«Людзі і іхныя справы»	28
«Людзі і іхныя справы»	29
«Людзі і іхныя справы»	30
«Людзі і іхныя справы»	31
«Людзі і іхныя справы»	32
«Людзі і іхныя справы»	33
«Людзі і іхныя справы»	34
«Людзі і іхныя справы»	35
«Людзі і іхныя справы»	36
«Людзі і іхныя справы»	37
«Людзі і іхныя справы»	38
«Людзі і іхныя справы»	39
«Людзі і іхныя справы»	40
«Людзі і іхныя справы»	41
«Людзі і іхныя справы»	42

«Колазварот» (2021)

Як карыстацца зместам?

ЗМЕСТ	
Тэмы	5
«Я маюць, ты бачыш»	6
«Калі мы ўсё адно»	7
«Людзі і іхныя справы»	8
«Людзі і іхныя справы»	9
«Людзі і іхныя справы»	10
«Людзі і іхныя справы»	11
«Людзі і іхныя справы»	12
«Людзі і іхныя справы»	13
«Людзі і іхныя справы»	14
«Людзі і іхныя справы»	15
«Людзі і іхныя справы»	16
«Людзі і іхныя справы»	17
«Людзі і іхныя справы»	18
«Людзі і іхныя справы»	19
«Людзі і іхныя справы»	20
«Людзі і іхныя справы»	21
«Людзі і іхныя справы»	22
«Людзі і іхныя справы»	23
«Людзі і іхныя справы»	24
«Людзі і іхныя справы»	25
«Людзі і іхныя справы»	26
«Людзі і іхныя справы»	27
«Людзі і іхныя справы»	28
«Людзі і іхныя справы»	29
«Людзі і іхныя справы»	30
«Людзі і іхныя справы»	31
«Людзі і іхныя справы»	32
«Людзі і іхныя справы»	33
«Людзі і іхныя справы»	34
«Людзі і іхныя справы»	35
«Людзі і іхныя справы»	36
«Людзі і іхныя справы»	37
«Людзі і іхныя справы»	38
«Людзі і іхныя справы»	39
«Людзі і іхныя справы»	40
«Людзі і іхныя справы»	41
«Людзі і іхныя справы»	42
«Людзі і іхныя справы»	43
«Людзі і іхныя справы»	44
«Людзі і іхныя справы»	45
«Людзі і іхныя справы»	46
«Людзі і іхныя справы»	47
«Людзі і іхныя справы»	48
«Людзі і іхныя справы»	49
«Людзі і іхныя справы»	50
«Людзі і іхныя справы»	51

«Блізкія словы» (2022)

²⁷ У польскай адукацыйнай сістэме пачатковая школа ўключае класы 1–8.

²⁸ Падручнік можна спампаваць на старонцы

<https://static.epodreczniki.pl/portal/f/res/R1Nit56UexVIO/1611742965/oumgMIHtf2PBCMq4MpOd7bB8sRyAH4Rw.pdf>

Аўтарка выкарыстоўвае сучасныя матэрыялы, літаратурныя тэксты, казкі, апавяданні, песні і вершы як вядомых беларускіх аўтараў (сярод іх можна знайсці наступныя прозвішчы: Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Паўлюк Трус, Змітрок Бядуля, Уладзімір Дубоўка, Алесь Якімовіч, Алесь Ставер, Ларыса Геніюш, Валянціна Пашкевіч, Клаўдзія Каліна, Рыгор Барадулін, Антон Бялевіч, Кастусь Цвірка, Леанід Дайнека, Васіль Жуковіч, Алена Церашкова, Мар'ян Дукса, Васіль Вітка, Васіль Зуёнак, Васіль Жуковіч, Анатоль Клышка, Юрась Свірка, Хведар Гурыновіч, Леанід Шырын, Іван Аношкін, Васіль Хомчанка, Мікола Чарняўскі, Станіслаў Шушкевіч, Мікола Гайдук, Уладзімір Някляеў, Сяргей Законнікаў, Леанід Дранько-Майсюк, Мікола Маляўка, Ганна Сілівончык, Артур Вольскі, Віктар Гардзей, Уладзімір Ягоўдзік, Міхал Анемпадыстаў, Людміла Рублеўская, Андрэй Федарэнка, Наталля Бучынская, Віктар Шалкевіч, Лявон Вольскі, Сяржук Сокалаў-Воюш, Зміцер Сасноўскі, Андрэй Хадановіч, Надзея Ясмінска і шмат іншых), так і прадстаўнікаў беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы (напр. Алесь Барскі, Віктар Швед, Надзея Артымовіч, Міра Лукша, Міхась Андрасюк, Ганна Кандрацюк, аўтары «Нівы» — тыднёвіка беларусаў у Польшчы²⁹) — усё гэта заклікана дапамагчы дзецям вучыцца і пазнаваць прыгажосць беларускай мовы і навакольнага свету. Акрамя гэтага, ёсць пераклады тэкстаў замежнікаў, напр. Януша Корчака (Польшча) або Юлія Ванага (Латвія).

Якуб Колас
За навuku

Заціхаюць гоні і даліны,
Павучкі наткалі павуціны

Ды развесілі на сонцы
Свае белыя красенцы.

Кончыліся, дзеці, вашы гульні
Каля светлай рэчкі, каля пуці,

І на жоўценькім пясокку,
І ў зялёным пясокку.

Пакавайце вуды, стрэлы, лукі,
Прыступіце, дзеці, да навукі,

Каб было ўсе акуратна,
Каб вучыцца на "выдатна".

Дык павучымся ж мы зімку шчыра,
Вясна вернецца, а з ёю — вырай,

Зноў мы слаўна пагуляем,
Свежых ягад назбіраем.

1. Дзе ты правёў / правела свае канікулы?
2. Чым ты займаўся / займалася ўлетку?

Вывучы словы песні

Віктар Швед
Мая маленькая айчына

Мая маленькая айчына,
Мой беластоцкі родны край,
Тут басанож стаптаў сцяжыны,
Што праляглі праз поле, гай.

Цяпер тут навучыўся працу,
Гамонку шчырую, народ,
І не магу цябе я страціць,
Ты — даражэйшая штогод.

Далёка ад цябе — сумую,
Убачу — джг ішчэслвы энюў,
У сэрцы заўсёгды нашу я
Крыніцу мар маіх і снюў.

Мая маленькая айчына,
Я твой адданы верны сын,
Цябе ніколі не пакіну,
Мая калыска, мой спачын.

²⁹ <http://niva.bialystok.pl/>

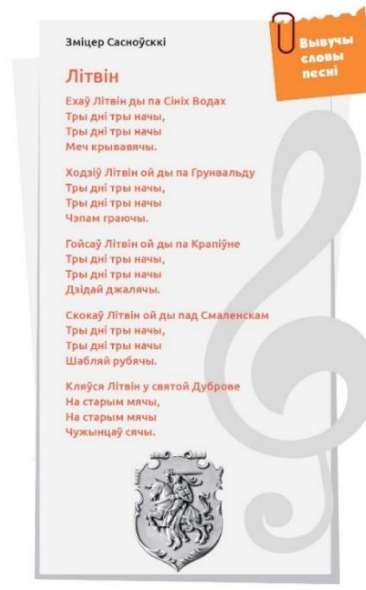
«Колазварот» (2021)

У падручніках вялікая ўвага засяроджваецца на фарміраванні патрыятызму ў вучняў — менавіта з гэтай мэтай выкарыстоўваюцца патрыятычныя вершы і песні пра Беларусь і малую айчыну Беласточчыну, напр. «Мой народ» (Алесь Ставер, «Колазварот», с. 106), «Мая маленькая айчына» (Віктар Швед, «Колазварот», с. 110), «Я — беларус» (Сяргей Законнікаў, «Колазварот», с. 111), «Песенька патрыятычнага Бусла» (Леанід Дранько-Майсюк, «Колазварот», с. 114), «Я нарадзіўся беларусам» (Віктар Швед, «Блізкія словы», с. 43), «Беласточчына» (Віктар Швед, «Блізкія словы», с. 44), «Беласток» (Віктар Швед, «Блізкія словы», с. 56), [*«Прысвячаю Бельску»*] (Надзея Артымовіч, «Блізкія словы», с. 52), «Пагоня» (Максім Багдановіч, «Блізкія словы», с. 138), «Белае Падляшша» (Міхась Андрасюк, «Блізкія словы», с. 188) і бел-чырвона-белая сімволіка (сцяг і Пагоня), «Колазварот», с. 106-107, 111.

Апрача патрыятызму, падручнікі папулярызуюць экалогію і здаровы лад жыцця, заахвочваюць вучняў клапаціцца пра прыроду і жывёл, пра свае рэчы (кніжкі, сшыткі), а таксама пра сваё здароўе, напр. паказваюць, як правільна харчавацца. Вучні могуць знайсці рэцэпты, як самастойна зрабіць натуральны здаровы напітак з фруктаў (рэцэпт яблычнага ўзвару, «Колазварот», с. 21), як садзіць расліны і высаджваць маладыя дрэўцы. У падручніках можна знайсці розныя парады, напр. «Чытай, вучыся і памятай: кожнае, нават найбольш захапляльнае падарожжа пачынаецца з самага блізкага: простых слоў, звычайных рэчаў, сістэматычнай працы» («Колазварот», с. 3). Тэмы ў падручніках вельмі розныя, напр. канікулы, поры года і надвор'е, святы (у тым ліку Каляды, Вялікдзень, Дзяды, Валянцінкі), малая айчына (Беласточчына, горад Беласток, Краснагруда, Белавежская пушча), інтэрнэт, жывёлы, прафесіі, адукацыя, вусная народная творчасць і песні, прыказкі, легенды, фальклор. Пры кожнай тэме ёсць тэксты, песні, казкі, якія дапамагаюць засвоіць матэрыял у сучаснай форме.

«Колазварот» (2021)

«Блізкія словы» (2022)

«Колазварот» (2021)

«Блізкія словы» (2022)

Падручнікі Аліны Ваўранюк паказваюць вучням свет каштоўнасцяў, супрацоўніцтва, салідарнасці, патрыятызму і павагі да традыцый. Яны ўзмацняюць пачуццё індывідуальнай, культурнай, нацыянальнай, рэгіянальнай і этнічнай тоеснасці, развіваюць кампетэнтнасць, напрыклад, крэатыўнасць, інавацыйнасць, прадпрымальнасць, а таксама ўменні разважаць, аргументаваць, рабіць высновы на

падставе фактаў, думаць лагічна і крытычна. Абуджаюць цікавасць да пазнання і матывацыю да навукі. Падручнікі ўводзяць у свет беларускай літаратуры, культуры, у рэаліі жыцця беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. Фарміруюць пашану да роднае мовы і культурна-моўнай спадчыны Падляшша — малой айчыны вучняў. Дзякуючы гэтым выданням дзеці змогуць навучыцца не толькі гаварыць пра штодзённае жыццё (школа, дом і г. д.), але таксама ведаць і разумець беларускія літаратурныя творы і іншыя тэксты, важныя для фарміравання нацыянальнай тоеснасці, ведаць і разумець асновы нацыянальнай культуры (героі, падзеі, сімвалы, легенды і г. д.), а таксама асноўныя факты з жыцця беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы.

Дзейнасць аб'яднання «АБ-БА» і падручнікі Аліны Ваўранюк, несумненна, не толькі даюць магчымасць атрымаць выдатныя веды, але таксама ўзбагачаюць вучняў духоўна, што паспрыяе таму, што ў дарослым жыцці яны будуць больш талерантнымі і творчымі, больш актыўнымі ды адкрытымі свету і ахвотнымі да працы. Яны ўжо ствараюць будучыню беларускага свету і стануць неад'емнай часткай новай беларускай нацыянальнай эліты.

Radaslau Kaleta (Warsaw, Poland): "The Belarusian Language, Literature and Culture in Latest Textbooks for Belarusian Children of Padliasha (Poland) Published by the AB-BA Coalition"
(webzine "Kultura. Natsyja", issue 30, November 2022, 133-145, www.sakavik.net)

Abstract. The article "Belarusian language, literature and culture in the latest textbooks for children of Belarusians in Podlasie (Poland), published by the Association "AB-BA" shows the activities and educational achievements of the public organization "AB-BA". The author also analyzes the last two textbooks of Alina Vauranjuk - "Kolazvarot" (2021) for the fourth grade and "Blizkija slovy" (2022) for the fifth grade - in which a lot of attention is focused on the formation of patriotism in students. All textbooks by Alina Vauranjuk introduce you to the world of Belarusian literature, culture, and the reality of the life of the Belarusian national minority in Poland. Respect for the native language and cultural-linguistic heritage of Podlasie, the small homeland of the students, is formed.

Радаслав Калета (Варшава, Польша): беларуский язык, литература и культура в новейших учебниках для детей белорусов Подлясья (Польша), изданных ассоциацией «АБ-БА»
(веб-журнал "Культура. Нация", вып. 30, ноябрь 2022, 133-145, www.sakavik.net)

Резюме. В статье «Белорусский язык, литература и культура в новейших учебниках для белорусских детей Подлясья (Польша), изданной Ассоциацией «АБ-БА», показаны деятельность и воспитательные достижения общественной организации «АБ-БА». Также автор анализирует два последних учебника Алины Вавранюк - «Колазварот» (2021) для четвертого класса и «Близкие слова» (2022) для пятого класса, в которых большое внимание уделяется формированию патриотизма у учащихся. Все учебники Алины Вавранюк знакомят с миром белорусской литературы, культуры и реалиями жизни белорусского национального меньшинства в Польше. Формируется уважение к родному языку и культурно-языковому наследию Подлясья, малой родины студентов.